

Przestrzenie pamięci.

Zabytkowe cmentarze we współczesnych kontekstach

Konferencja

9-10 kwietnia 2024

Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

Narodowy
Instytut
Konservacji
Zabytków

9 kwietnia (wtorek)

9.00	Rejestracja
10.00	Otwarcie konferencji prof. Anna Czyż, prezes Stowarzyszenia Historyków Sztuki Jacek Rulewicz, prezes Stowarzyszenia Konserwatorów Zabytków dr Michał Laszczkowski, dyrektor Narodowego Instytutu Konserwacji Zabytków
10.30 – 11.50	PANEL: Zabytkowe cmentarze: prawo i ochrona
	dr hab. Monika Bogdanowska, Narodowy Instytut Dziedzictwa Historyczne cmentarze. Jak chronić, jak się opiekować, jak nie zapomnieć? W wystąpieniu przedstawione będą wyniki prac podjętych w Narodowym Instytucie Dziedzictwa nad sformułowaniem wytycznych ochrony historycznych cmentarzy oraz nad poradnikiem poświęconym tej problematyce. Powiemy też o trwającej od kilku lat akcji znakowania cmentarzy żydowskich – ważnym działaniu utrwalania pamięci o dawnych mieszkańcach Rzeczypospolitej. dr hab. Monika Bogdanowska – zastępca dyrektora Narodowego Instytutu Dziedzictwa, adiunkt w Katedrze Rysunku, Malarstwa i Rzeźby na Wydziale Architektury Politechniki Krakowskiej. W latach 2019–2021 Małopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków. Magister konserwacji dzieł sztuki, doktor nauk technicznych, habilitacja w dziedzinie konserwacji dzieł sztuki, studia podyplomowe w zakresie translatoryki na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz konserwacji zabytków architektury i urbanistyki na Wydziale Architektury PK. Członek prezydiów Polskiego Komitetu ICOMOS oraz Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa.
	prof. dr hab. Tadeusz J. Zieliński, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie Wzmocnienie ochrony starych cmentarzy i nowe rozwiązania funeralne. O założeniach społecznego prawa pogrzebowego Archaiczność obowiązującego w Polsce prawa o cmentarzach i pochówkach skłoniła uczestników Inicjatywy Społecznej (Nie)zapomniane Cmentarze do przygotowania własnego projektu ustawy regulującej całościowo ogół spraw związanych z prawem pogrzebowym. Powstała propozycja legislacyjna obejmująca nowatorskie rozwiązania przede wszystkim w dwóch zakresach: 1) prawnej ochrony cmentarzy nieczynnych

i mających niejasną sytuację prawną, przy jednoczesnym wzmocnieniu ochrony miejsc pochówku osób zasłużonych oraz nagrobków o szczególnych walorach kulturowych;

2) wprowadzenia do polskiego prawa norm umożliwiających lub ułatwiających nowe praktyki funeralne, szeroko rozpowszechnione już w innych krajach Unii Europejskiej, jak parki pamięci, cmentarze ekologiczne, rozsypywanie – przy pewnych restrykcjach – prochów na terenach pozacmentarnych.

Tadeusz J. Zieliński – doktor habilitowany nauk prawnych, profesor tytularny teologii protestanckiej, radca prawny, prorektor ds. nauki i kształcenia Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie, kierownik Katedry Prawa Publicznego na Wydziale Nauk Społecznych tej uczelni. Specjalizuje się w prawie konstytucyjnym, administracyjnym i w zakresie edukacji obywatelskiej. Był koordynatorem zespołu przygotowującego społeczny projekt nowego prawa pogrzebowego w ramach Inicjatywy (Nie)zapomniane Cmentarze.

dr hab. Agnieszka Piskorz-Ryń, prof. ucz., Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego

Likwidacja cmentarza w świetle prawa państwowego

Punktem wyjścia będzie definicja cmentarza i ustalenie jego funkcji. W czasie wystąpienia opisana zostanie procedura zamknięcia cmentarza z uwzględnieniem cmentarzy komunalnych i wyznaniowych, a następnie zmiany przeznaczenia terenu cmentarnego. Referat będzie zawierał ocenę procedury oraz wnioski.

dr hab. Agnieszka Piskorz-Ryń, prof. Uniwersytetu Kardynała Stefana

Wyszyńskiego – zajmuje się problematyką prawa administracyjnego, w tym kwestiami związanymi z cmentarzami i chowaniem zmarłych. Autorka publikacji poświęconych tej problematyce, w tym monografii *In articulo mortis. Cmentarze i chowanie zmarłych*. Członkini ruchu społecznego (Nie)zapomniane cmentarze.

Agnieszka Nieradko, Fundacja Zapomnienie, Komisja Rabiniczna ds. Cmentarzy

Problematyka ochrony prawnej cmentarzy żydowskich

Celem referatu jest próba przedstawienia sytuacji prawnej cmentarzy żydowskich. Omówiona zostanie sytuacja w szczególności nekropolii przekształconych w działki budowlane i rekreacyjne. Również tych zabudowanych i nie funkcjonujących w świetle prawa polskiego jako cmentarze, którym nie przysługuje ochrona należna cmentarzom, mimo tego iż pod ich powierzchnią nadal znajdują się groby i ludzkie szczątki. Przedstawione

zostaną konsekwencje natury prawnej, wynikające z faktu, że historyczne granice wielu cmentarzy żydowskich pozostają do dziś nieznane. Na konkretnych przykładach zostaną zaprezentowane działania podejmowane przez Komisję na rzecz ratowania tych obiektów oraz napotymane trudności.

Agnieszka Nieradko – od 2007 r. pracuje w Komisji Rabinicznej ds. Cmentarzy, gdzie koordynuje działania związane z groźeniem, porządkowaniem i upamiętnieniem cmentarzy żydowskich. Współzałożycielka Fundacji Zapomniane (2014 r.), w której ramach współtworzy pierwszą polską bazę danych żydowskich grobów wojennych (www.zapomniane.org). Od 2009 r. zajmuje się badaniem tzw. wiejskiego Holocaustu, prowadzi badania terenowe, które mają na celu zebranie świadectw świadków Zagłady oraz dokumentowanie obecności nieoznakowanych żydowskich grobów wojennych na terenie całego kraju.

12.20 – 13.40

PANEL: Miejsca (nie)pamięci

Krzysztof Bielawski, Uniwersytet Warszawski

Upamiętnienia cmentarzy żydowskich w przeszłości i współcześnie

W Polsce istnieje około 1200 cmentarzy żydowskich. W wyniku daleko posuniętej destrukcji, do której doszło podczas II wojny światowej i w kolejnych dekadach, oraz zglądzenia większości polskich Żydów, wiele cmentarzy to obiekty o znacznym stopniu zniszczenia, nierzadko zabudowane i nieczytelne w przestrzeni. Referat przybliży różne formy upamiętnień cmentarzy i związane z tym wyzwania.

Krzysztof Bielawski – badacz cmentarzy żydowskich, doktorant na Wydziale Historii Uniwersytetu Warszawskiego. Absolwent Wyższej Szkoły Turystyki i Hotelarstwa w Warszawie oraz Instytutu Historycznego UW (kierunek: Historia i kultura Żydów). Założyciel strony internetowej www.cmentarze-zydowskie.pl. Specjalista do spraw dziedzictwa żydowskiego w Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN. Autor książki *Zagłada cmentarzy żydowskich* oraz artykułów publikowanych na łamach m.in. „Kwartalnika Historii Żydów”, „Miasteczka Poznań”, „Spotkań z Zabytkami”.

Piotr Michalewicz, Łukasz Mieszkowski, Fundacja Formy Wspólne Cmentarz-pomnik czy pomnik cmentarza? Teoria i praktyka projektowania materialnych elementów miejsc pamięci

Analiza procesów projektowych na przykładzie muzeum i miejsca pamięci w Sobiborze, cmentarza ukraińskiego w Kaliszu-Szczypiornie oraz upamiętnień zniszczonych

omentarzy i grobów ofiar Zagłady zarówno pod kątem metod adaptacji wytycznych archeologicznych i konserwatorskich, jak również uwzględniania głosu szerokiego grona interesariuszy i godzenia odmiennych narracji społecznych, religijnych i kulturowych. **Fundacja Formy Wspólne** działa na rzecz profesjonalizacji procesu tworzenia kultury pamięci, a w szczególności jej materialnych przejawów. Tworzy i wspiera tworzenie upamiętnień w inkluzywnym procesie, uwzględniającym wszystkie grupy społeczne i religijne, najnowsze trendy w muzealnictwie i badaniach nad pamięcią zbiorową oraz w poszanowaniu kontekstu kulturowego i przyrodniczego.

dr Marta Wiraszka, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego **Lapidaria chrześcijańskiej rzeźby nagrobkowej. Przykłady realizacji w obrębie zabytkowych cmentarzy oraz na terenie nieistniejących nekropolii**

Celem referatu jest omówienie przykładowych realizacji z województwa mazowieckiego obejmujących miejsca przechowywania i sposoby prezentacji pomników nagrobkowych jako świadectw faktu historycznego istnienia w tym miejscu cmentarza i zarazem ochrony cenniejszych pod względem artystycznym obiektów. Obiekty te mogą być zaprezentowane na terenie nieistniejących nekropolii oraz w obrębie zabytkowych cmentarzy.

dr Marta Wiraszka – historyczka sztuki, wykładowczyni w Instytucie Historii Sztuki na UKSW w Warszawie. Prowadzi badania nad genezą i popularyzacją form sepulkralnych. Autorka dwutomowego opracowania *Kaplice i mauzolea na cmentarzach Warszawy w XIX i pierwszej połowie XX wieku* (2017, 2019) oraz artykułów poświęconych sztuce sepulkralnej XIX w., uczestniczka projektów inwentaryzacyjnych na Mazowszu, a także w Ukrainie i Czechach.

14.40 - 15.40

PANEL: Natura w zgodzie z kulturą

dr hab. inż. Edyta Rosłon-Szeryńska, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego

Zasady kształtowania i ochrony zieleni na cmentarzach

Zgodnie z ustawą o ochronie przyrody cmentarze należą do terenów zieleni, a więc obszarów, na których dominuje roślinność. Dziś można zauważyć degradację zieleni w obrębie starych cmentarzy i jej marginalizację w projektowaniu nowych nekropolii dla przeludnionych miast. Wraz z usuwaniem zieleni, w tym starych drzew, niszczone jest symbolika sacrum współczesnych miejsc pochówku. Celem referatu jest prezentacja problemów związanych z kształtowaniem i ochroną roślin ze szczególnym uwzględnieniem drzew na cmentarzach.

dr hab. inż. Edyta Rosłon-Szeryńska – doktor habilitowany w dziedzinie nauk inżyniersko-technicznych, dyscyplina: Architektura i Urbanistyka; doktor nauk rolniczych w zakresie ogrodnictwa. Pracownik naukowo-dydaktyczny Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. Czynny architekt krajobrazu, ekspert w zakresie arborystyki i diagnostyki drzew. Opiniodawca i współtwórca standardów zieleni dla wielu gmin i miast Polski.

dr inż. Anna Majdecka-Strzeżek, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego

Roślinność w zespołach sepulkralnych – tradycja, symbolika, problemy utrzymania

Cechą charakterystyczną zespołów sepulkralnych w Polsce jest obecność w ich obrębie roślinności. Historyczne cmentarze, by mogły przetrwać, muszą być poddawane działaniom ochronnym. Bez tego ich trwanie nie jest możliwe. Dotyczy to także roślinności. Istotnym celem staje się zabezpieczenie i utrzymanie ich obecności poprzez systematyczne i ciągłe zabiegi ochronne i pielęgnacyjne realizowane przez wykwalifikowane kadry specjalistów.

dr inż. Anna Majdecka-Strzeżek – architektka krajobrazu, specjalistka w zakresie historii sztuki ogrodowej i rewaloryzacji zabytkowych ogrodów. Członkini PKN ICOMOS. Wieloletnia pracowniczka Architektury Krajobrazu SGGW w Warszawie, w latach 1997-2009 Kierownik Podyplomowego Studium Ochrony i Konserwacji Zabytkowych Założeń Ogrodowych SGGW, w latach 2006-2012 członkini Głównej Komisji Konserwatorskiej RP (dwie kadencje). Autorka projektów rewaloryzacji ogrodów i opracowań naukowych oraz licznych publikacji dotyczących zabytkowych założeń ogrodowych i ich ochrony.

dr inż. Anna Długozima, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego
Przekształcanie terenów cmentarzy w parki z uwzględnieniem aspektów prawnych, społeczno-kulturalnych i krajobrazowych

Referat koncentruje się na problemach współczesnych zabytkowych cmentarzy miejskich, które z uwagi na ubytek terenów zieleni, atawistyczną potrzebę człowieka do kontaktu z naturą coraz częściej postrzegane są jako substytut parku. Ponieważ cmentarz w rzeczywistej przestrzeni jest częścią nie tylko krajobrazu kulturowego, ale jednocześnie stanowi istotny element sfery społecznej (dziedzictwa kulturowego osadzonego w konkretnym porządku prawnym), dlatego problematyka przekształcania tych obiektów w parki zostanie przybliżona w referacie z uwzględnieniem wymiarów: krajobrazowego, społeczno-kulturowego oraz prawnego (wraz z europejskim tłem zjawiska).

dr inż. Anna Długozima, Katedra Sztuki Krajobrazu SGGW w Warszawie – planistka, architektka krajobrazu, autorka książki *Cmentarze jako ogrody żywych i umarłych*, kierowniczką grantu NCN „Wpisywanie cmentarzy w istniejące układy urbanistyczne i ruralistyczne w Polsce w aspekcie ładu przestrzennego na tle europejskiej przestrzeni sepulkralnej”, współautorka projektu cmentarza komunalnego dla Gniezna, popularyzatorka cmentarzy jako miejsc społecznie ważnych.

15.40 - 17.00

PANEL: Konserwacja: technologia i estetyka

dr Agnieszka Kasprzak, Krzysztof Wrzeszcz, Biuro Stołecznego Konserwatora Zabytków
Efekty konkursu na projekt współczesnego nagrobka na zabytkowym cmentarzu

Podczas wystąpienia zaprezentowana zostanie geneza, założenia oraz rezultaty konkursu, którego ideą było zainspirowanie projektantów do stworzenia nowoczesnej formy nagrobka zharmonizowanego z otoczeniem starych zabytkowych cmentarzy Warszawy.

dr Agnieszka Kasprzak – historyk sztuki, członek Społecznego Komitetu Opieki nad Starymi Powązkami im. Jerzego Waldorffa, główny specjalista w Biurze Stołecznego Konserwatora Zabytków.

Krzysztof Wrzeszcz – historyk sztuki, główny specjalista w Biurze Stołecznego Konserwatora Zabytków.

prof. dr hab. Janusz Smaza, Akademia Sztuk Pięknych w Warszawie
Wyzwania w ochronie dziedzictwa kulturowego na cmentarzach

Na nagrobkach występują różnorodne materiały, takie jak kamień, sztuczny kamień, beton, lastryko czy konglomerat. Każdy z nich ma swoje unikalne właściwości i wymaga specjalnej uwagi podczas konserwacji. Brakuje odpowiednich metod oczyszczania powierzchni, metod jej zabezpieczania, a także profesjonalnego monitoringu i działań profilaktycznych. Czy i jakie nowe technologie są odpowiedzią na te potrzeby?

prof. dr hab. Janusz Smaza – konserwator dzieł sztuki o specjalizacji konserwacja rzeźby i detalu architektonicznego, pracownik naukowo-dydaktyczny Wydziału Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie. Od 40 lat realizuje prace konserwatorskie związane z polskim dziedzictwem kulturowym (głównie na terenie cmentarzy, w ponad 20 krajach). Od roku 1980 prowadzi wolontariat na cmentarzach w różnych krajach.

dr Michał Szkoła, Biuro Miejskiego Konserwatora Zabytków w Krakowie **Terrazzo jako przedmiot ochrony konserwatorskiej**

Wystąpienie będzie dotyczyło kwestii historii techniki terrazzo (lastryko) i sposobów jej wykorzystania (historyczna architektura / zabytkowe cmentarze). Poruszony zostanie problem waloryzacji nagrobków wykonanych w tej technice oraz wskazana konieczność podjęcia szerszych badań w omawianym obszarze i podnoszenia świadomości społecznej. Ponadto referat zasygnalizuje problemy związane z konserwacją materiału (terrazza – sztucznego kamienia).

dr Michał Szkoła – doktor nauk humanistycznych, absolwent Podyplomowych Studiów Konserwacji Zabytków Architektury i Urbanistyki na Wydziale Architektury Politechniki Krakowskiej, renowator zabytków architektury, główny specjalista w Biurze Miejskiego Konserwatora Zabytków UMK. Szczególne zainteresowania – dziedzictwo architektoniczne modernizmu oraz rozwiązania materiałowe tego okresu.

dr inż. Roman Ostrowski, Wojskowa Akademia Techniczna **Dobór parametrów promieniowania laserowego pod kątem bezpiecznego czyszczenia zabytków**

W procesie konserwacji obiektu zabytkowego pierwszym i jednocześnie krytycznym etapem jest usuwanie nawarstwień obcych. Technika laserowa daje możliwość pełnej kontroli tego procesu dzięki bezkontaktowości, selektywności, zlokalizowaniu, samoograniczaniu i elastyczności. Może jednak stać się bardzo niebezpieczna, gdy niewłaściwie dobrane zostaną parametry promieniowania laserowego.

dr inż. Roman Ostrowski – Kierownik Zespołu Zastosowań Laserów w Instytucie Optoelektroniki WAT. Głównymi obszarami jego działalności są: wykorzystanie precyzyjnej mikroobróbki laserowej w inżynierii materiałowej i inżynierii biomedycznej oraz badanie i diagnostyka procesów oddziaływania silnych wiązek laserowych z materiałami, w tym czyszczenie różnych powierzchni metodą ablacji laserowej.

17.30 - 18.30

PANEL DYSKUSYJNY: Ostatnie pożegnanie. Rozmowy o umieraniu i ceremoniach pogrzebowych**Moderatorka:** Agata Jankowska, Narodowy Instytut Konserwacji Zabytków

Anja Franczak, Instytut Dobrej Śmierci

Agnieszka Beczek, instagramerka "Pani z Domu Pogrzebowego"

Paweł Grochocki, śpiewak pogrzebowy, psychotematolog i śpiewoterapeuta

dr Kuba Maria Mazurkiewicz, projektant, artysta, autor "Wzornik alternatywnych symboli śmierci"

O śmierci nie rozmawiamy wcale, a w najlepszym razie rozmawiamy za późno. To temat tabu, a na rozmowę o tym „co dalej” decydujemy się dopiero wtedy, gdy bliski choruje lub jest bardzo stary. To krępuje obie strony, rozmowa sprowadza się do przykrego ustalenia kilku podstawowych faktów, a ostatecznie charakter pochówku na ogół znacznie odbiega od stylu życia zmarłego. A można do śmierci przygotować się inaczej. Jak? O to zapytamy Anję Franczak, która zawodowo zajmuje się edukacją w obszarze śmierci i żałoby. Wspiera osoby na ostatnim etapie życia jako doula umierania, osoby w żałobie oraz tych, którzy im towarzyszą poprzez konsultacje indywidualne, szkolenia i warsztaty. Po śmierci bliskiego kolejnym krokiem, z którym musimy się zmierzyć, to współpraca z domem pogrzebowym. Co to oznacza? Agnieszka Beczek „Pani z Domu Pogrzebowego”, pracowniczka domu pogrzebowego „Mój Anioł” opowie o swojej pracy w branży funeralnej. W ludzki i zrozumiały sposób oswaja ludzi z tematami tabu i mówi o tym co się dzieje z naszym ciałem po śmierci. Rytuály związane ze śmiercią i pochówkiem występują w każdej kulturze. Zwłaszcza muzyka i śpiew bywa że towarzyszy zmarłym w ostatniej drodze. I nie mówimy tu tylko o marszu żałobnym, pieśni kościelnej „Anielski orszak” i trąbce nad grobem. Paweł Grochocki opowie o folklorze religijnym, obrzędach i pieśniach pogrzebowych i ich znaczeniu dla tradycji. Wreszcie bliscy zmarłego stoją przed wyborem wiekopomnym – miejsca i kształtu nagrobka – symbole, rzeźby, zdjęcie, intymne epitafia. Doktora Kubę Marię Mazurkiewiczą zapytamy o wymiar symboliczny i estetyczny cmentarzy. A ten ostatni – jak wiadomo – obecnie pozostawia wiele do życzenia.

**SPOTKANIA
Z ZABYTKAMI**

18.30 - 19.00

KONCERT: Pieśni przejścia

„Pieśni przejścia” to koncert zbudowany z polskich pieśni obrzędowych, ze zdecydowaną dominacją lubelskich pieśni żałobnych. Minimalistyczny skład sprawdza się w tym przypadku doskonale, a wykonawcy stanowią na scenie kompletną, spójną całość. Zdystansowany śpiew i kreacja Pawła Grochockiego przybliża słuchaczowi tradycyjny kontekst repertuaru żałobnego. W kontrze do niego stoi dynamiczna i ekspresyjna gra Pawła Odorowicza, dopełniająca silny i emocjonalny przekaz wykonywanych pieśni.

10.00 - 11.40

PANEL: Technologie przywracania pamięci

dr inż. Sebastian Różycki, Politechnika Warszawska

Wykorzystanie wieloźródłowych danych przestrzennych w badaniach cmentarzy

Podczas prezentacji zostaną zaprezentowane wieloźródłowe dane przestrzenne (archiwalne i aktualne zdjęcia lotnicze, mapy topograficzne, dane ewidencyjne oraz dane ze skaningu laserowego) wykorzystywane w badaniach cmentarzy żydowskich. Przedstawione zostaną wyniki prac badawczych obejmujących proces odtwarzania granic i poszukiwania grobów masowych z okresu II wojny światowej na obszarach cmentarzy.

dr inż. Sebastian Różycki – absolwent Wydziału Geodezji i Kartografii Politechniki Warszawskiej. W swojej pracy naukowej zajmuje się zagadnieniami badawczymi z zakresu Teledetekcji oraz Systemów Informacji Przestrzennej. Od 2013 roku wykorzystuje archiwalne i aktualne zdjęcia lotnicze, dane ze skaningu laserowego, materiały kartograficzne oraz metody geofizyczne w badaniach obozów zagłady, koncentracyjnych i pracy z okresu II wojny światowej.

dr Szymon Lenarczyk, Uniwersytet Warszawski

Nowoczesna archeologia w kontekście cmentarzy

Cmentarze żydowskie jeszcze do niedawna nie funkcjonowały jako miejsca, na których zasadne było prowadzenie szerokopłaszczyznowych prac archeologicznych. W ostatnich latach udało się to zmienić dzięki połączeniu nowoczesnych metod prospekcji przedwykopaliskowej i dokumentacji z tradycyjnymi metodami archeologicznymi. Tym samym wypracowano możliwość prowadzenia badań wykopaliskowych, bez naruszania pochówków zmarłych, z poszanowaniem praw i obyczajów żydowskich. Firma Wykop na Poziomie przeprowadziła szereg prac archeologicznych w obrębie kilku nekropoli zlokalizowanych w różnych częściach Polski. Prace te miały na celu uczytelnienie aspektów historycznych cmentarzy, wyznaczenie ich granic oraz przywrócenie pamięci zarówno o osobach tam pochowanych, jak i o samych zabytkowych nekropoliach.

dr Szymon Lenarczyk – archeolog, właściciel firmy Wykop na Poziomie. Swoje doświadczenie zawodowe budował wokół wykopalisk w Polsce, a także projektów badawczych w Libii, Libanie, Turkmenistanie, Kuwejcie, Sudanie i Omanie. Współpracuje z jednostkami naukowymi, takimi jak Wydział Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego, Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej Uniwersytetu Warszawskiego, Międzyuczelniany Instytut Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki działający przy Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie. Aktualnie specjalizuje się w prowadzeniu szerokopłaszczyznowych badań archeologicz-

nych na cmentarzach żydowskich zlokalizowanych w całej Polsce oraz w nowoczesnych metodach prospekcji i dokumentacji przedwykopaliskowej.

nadkom. dr Marek Łuczak, Komenda Wojewódzka Policji
w Szczecinie

Lokalizacja dawnych cmentarzy. Badania historyczne i ewidencyjne cmentarzy szczecińskiego zespołu miejskiego

Szczeciński zespół miejski obejmuje ponad 150 cmentarzy powstałych w okresie od średniowiecza do XX wieku. Ponad 90 z nich są to cmentarze zlokalizowane w granicach miasta. Większość jest doskonale czytelna w terenie, głównie są to parki miejskie. Pozostałe, nieużytkowane cmentarze pozostają w trwałej ruinie, granice innych zatarły się całkowicie, przykryte nową tkanką miejską. Nagrobki z wszystkich cmentarzy ewangelickich i żydowskich zniszczono lub wywieziono do składnic, z których potem rozdysponowano i wykorzystano je jako materiał do budowy murków, chodników i obramowań piaskownic Szczecina. Podobny proceder miał miejsce na większości tzw. Ziem Odzyskanych. W latach 2018–2024 prowadziłem badania ewidencyjno-prowienicyjne na cmentarzach, których celem było ustalenie zasięgu terenów cmentarnych i chronologii ich powstania, zmian w tkance architektonicznej po 1945 roku oraz opracowanie sposobów upamiętnienia dawnych mieszkańców tych ziem. Przy tak szerokim zasięgu prac i różnorodności obiektów, pojawiało się wiele problemów i wątpliwości natury karno-prawnej, które należało przeanalizować i rozwiązać – to właśnie one są tematem wystąpienia.

nadkom. dr Marek Łuczak – oficer policji, doktor historii, ekspert od odzyskiwania dzieł sztuki, autor około 60 książek o historii i zabytkach Szczecina i Pomorza Zachodniego, katalogów strat zabytków oraz licznych artykułów z dziedziny historii sztuki i karno-prawnej ochrony zabytków. W policji od 1999 roku, służy w Komendzie Wojewódzkiej Policji w Szczecinie. Od 2007 roku koordynator wojewódzki ds. przeciwdziałania przestępczości przeciwko zabytkom i dziedzictwu narodowemu. Organizator społecznych prac ewidencyjnych i porządkowych na cmentarzach województwa zachodniopomorskiego. Odznaczony srebrnym Krzyżem Zasługi, brązowym medalem Gloria Artis, srebrnym medalem Za Długoletnia Służbę, srebrnym oraz złotym Gryfem Zachodniopomorskim, medalem Glogera oraz medalem Za zasługi dla Miasta Szczecina.

dr hab. Anna Michałowska-Mycielska, prof. ucz., Uniwersytet Warszawski

Skanowanie laserowe zniszczonych nagrobków w Chrzanowie w ramach projektu inwentaryzacji cmentarzy żydowskich w regionie Zagłębia i Małopolski Zachodniej

Przedmiotem referatu jest metoda skanowania laserowego, która została użyta przy odczytywaniu najstarszych zniszczonych nagrobków w Chrzanowie w ramach projektu stworzenia korpusu inskrypcji nagrobnych i motywów zdobniczych z cmentarzy żydowskich z jednego regionu. Metoda ta nie była dotychczas stosowana na żadnym innym cmentarzu żydowskim w Polsce.

dr hab. Anna Michałowska-Mycielska, prof. ucz. – absolwentka historii i hebraistyki na Uniwersytecie Warszawskim, gdzie również uzyskała doktorat i habilitację z historii. Pracuje na Wydziale Historii UW, gdzie kieruje Centrum im. Anielewiczka. Jej zainteresowania badawcze obejmują dzieje Żydów w Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wieku, zajmuje się również edytorstwem źródeł historycznych z tej epoki, a także inwentaryzowaniem cmentarzy żydowskich.

12.10 - 13.50

PANEL DYSKUSYJNY: Wspólnie dla pamięci: społeczne inicjatywy na rzecz cmentarzy

REFERAT WPROWADZAJĄCY:

Mirosław Rymer, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Katowicach

Cmentarz jako zabytek – przedmiot i zasady ochrony

Jaka jest rola społeczności lokalnych oraz organizacji społecznych w opiece nad cmentarzami „opuszczonymi”? Jak praktycznie wygląda ta współpraca i jakie może tworzyć problemy administracyjnoprawne? Na podstawie doświadczeń Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków omówione zostaną problemy związane z ochroną zabytkowych cmentarzy, ze szczególnym uwzględnieniem cmentarzy żydowskich. Przedstawione zostaną postulaty de lege ferenda.

Mirosław Rymer – radca prawny, od 24 lat doradca prawny Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach, od 23 lat pracownik Wydziału Nadzoru Prawnego Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego, współpracownik Kancelarii Adwokackiej Płaza Głęb w Katowicach, były pozaetatowy członek Samorządowego Kolegium Odwoławczego w Katowicach. Przez ponad 7 lat świadczył pomoc prawną na rzecz Śląskiej Izby Architektów i jej członków. Zajmuje się na co dzień problematyką: ochrony zabytków, w tym procesów inwestycyjnych przy zabytkach, prawa budowlanego,

planowania przestrzennego, działalności prawodawczej jednostek samorządu terytorialnego i postępowania administracyjnego. Od lat dzieli się swoją wiedzą ze studentami oraz słuchaczami studiów podyplomowych m.in. w Wyższej Szkole Biznesu w Dąbrowie Górniczej, Śląskiej Wyższej Szkole Zarządzania im. gen. Jerzego Ziętka w Katowicach czy Akademii Śląskiej w Katowicach. Autor szeregu publikacji.

PANEL DYSKUSYJNY

Moderator: dr Michał Laszczkowski, Narodowy Instytut Konserwacji Zabytków

Irena French, Muzeum Śląska Cieszyńskiego

Zbigniew Maj, Społeczny Komitet Opieki nad Starymi Powązkami

dr Sławomir Pastuszka, historyk, genealog, społecznik

prof. dr hab. Janusz Smaza, Akademia Sztuk Pięknych w Warszawie

Marek Suchocki, Jadowskie Stowarzyszenie Historyczne

dr Michał Laszczkowski – polski działacz społeczny, historyk, aktywista kultury, menedżer dziedzictwa. Od 2022 r. dyrektor Narodowego Instytutu Konserwacji Zabytków. W latach 2012–2022 był prezesem Fundacji Dziedzictwa Kulturowego, zajmującej się realizacją programów konserwatorskich w kraju i za granicą. Autor licznych publikacji.

Irena French – magister historii sztuki. Od 2002 r. w Muzeum Śląska Cieszyńskiego w Cieszynie, od 2022 r. na stanowisku dyrektorki Muzeum. Popularyzatorka dziedzictwa kulturowego Śląska Cieszyńskiego. Organizatorka kwesty na Cmentarzu Komunalnym. Społeczna opiekunka cmentarzy żydowskich w Cieszynie, inicjatorka prowadzonej od 4 lat akcji porządkowania Nowego Cmentarza Żydowskiego.

Zbigniew Maj – historyk sztuki, absolwent Uniwersytetu Warszawskiego. W latach 1980–1985 pracownik Muzeum Narodowego w Warszawie, Oddziału w Wilanowie. Między 1985 a 1989 rokiem zatrudniony w Stołecznej Pracowni Dokumentacji Dóbr Kultury, następnie starszy specjalista w Urzędzie Generalnego Konserwatora Zabytków. Do 2023 roku pracował w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W 1996 oraz 2004 roku wykładowca w Akademii Nieświeskiej w Mińsku, prowadzący zajęcia z zakresu ochrony zabytkowych cmentarzy. Przewodniczący Głównej Komisji Rewizyjnej Stowarzyszenia Historyków Sztuk. Od 1995 roku w Społecznym Komitecie Opieki nad Starymi Powązkami. Trzydziestokrotny uczestnik kwesty zaduszkowej.

dr Sławomir Pastuszka – historyk-judaista, genealog, nauczyciel, społecznik, absolwent Uniwersytetu Jagiellońskiego, od 2005 roku społeczny opiekun cmentarza żydowskiego w Pszczynie, dokumentalista górnośląskich nekropolii żydowskich, od 2021 roku przewodniczący Chewry Kadiszy przy Gminie Wyznaniowej Żydowskiej w Katowicach. Jego zainteresowania badawcze to przede wszystkim epigrafika hebrajska, materialne dziedzictwo żydowskie, genealogia, historia i kultura Żydów górnośląskich oraz

historia Żydów w Polsce po 1945 roku. W swoim dorobku posiada 9 książek i ponad 150 artykułów.

prof. dr hab. Janusz Smaza – konserwator dzieł sztuki o specjalizacji konserwacja rzeźby i detalu architektonicznego, pracownik naukowo-dydaktyczny Wydziału Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie. Od 40 lat realizuje prace konserwatorskie związane z polskim dziedzictwem kulturowym (głównie na terenie cmentarzy, w ponad 20 krajach). Od roku 1980 prowadzi wolontariat na cmentarzach w różnych krajach.

Marek Suchocki – prezes istniejącego od 2020 roku Jadowskiego Stowarzyszenia Historycznego, założyciel Muzeum Regionu Jadów, główny koordynator prac przy XIX-wiecznym ewangelickim cmentarzu szkockich osadników oraz organizator Dnia Szkockiego w Jadowie. Absolwent politologii, studiów dot. zrównoważonego rozwoju oraz fotografii. Zawodowo prowadzi projekty transformacyjne w jednej z firm telekomunikacyjnych.

14.50 - 16.30

PANEL DYSKUSYJNY: Opieka nad cmentarzami wojennymi

REFERAT WPROWADZAJĄCY:

dr Radosław Tyślewicz, Akademia Marynarki Wojennej

Współczesne zagrożenia hybrydowe a dewastacja cmentarzy wojennych w Polsce

Na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej znajduje się łącznie około 700 obiektów – miejsc spoczynku żołnierzy Armii Czerwonej poległych i zmarłych w latach 1941–1945. Rzeczpospolita Polska sprawuje stałą i wszechstronną opiekę nad grobami i cmentarzami wojennymi żołnierzy Armii Czerwonej poległych w czasie II wojny światowej. Podczas referatu zostanie omówiony m.in. przypadek dewastacji na Cmentarzu Żołnierzy Radzieckich w Kaliszu w 2017 roku. Tego typu miejsca pamięci mogą być wykorzystywane medialnie oraz w charakterze prowokacji. Czy takie działania dokonywane przez "nieznanych sprawców" oraz sposób ich prezentacji wskazuje na skoordynowane działania o znamionach działań hybrydowych? Czy podobne incydenty występują w innych państwach sąsiadujących z Rosją i dotyczą również polskich cmentarzy wojennych?

dr Radosław Tyślewicz – doktor w dziedzinie Nauk Społecznych, dyscyplina: Nauki o Bezpieczeństwie, specjalność: Bezpieczeństwo Narodowe. Adiunkt na Wydziale Dowodzenia i Operacji Morskich Akademii Marynarki Wojennej w Zakładzie Wsparcia Działań. Weteran działań poza granicami państwa (Polski Kontyngent Wojskowy Irak, Polski Kontyngent Wojskowy Afganistan). Prezes Stowarzyszenia Studiów i Analiz Bezpieczeństwa. Zastępca redaktora naczelnego magazynu „Special Ops”. Uczestnik

międzynarodowych projektów badawczych IMPACT (Impact of Cultural aspects in the management of emergencies in public Transport) oraz ESCAPED/COST – Evacuation Science, Cooperation and Access: Policy, Emerging tech and Data/The European Union COST (Cooperation in Science and Technology). Dyrektor międzynarodowego kursu pod auspicjami ESDC pt. „Protection of intangible heritage in armed conflict and the post-conflict period”. Gdynianin, pomysłodawca i organizator Marszu Śledzia. Członek władz miasta Gdyni – Radny i Przewodniczący Zarządu Rady Dzielnicy (2003–2014). Założyciel i aktywny członek organizacji pozarządowych (Centrum Współpracy Młodzieży, Stowarzyszenie Studiów i Analiz Bezpieczeństwa, Liga Morska i Rzeczna, WOPR, Polska Federacja Ratownictwa Wodnego).

PANEL DYSKUSYJNY:

Moderator: dr Bartłomiej Gutowski, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego

dr Sławomir Józefiak, Wielkopolski Urząd Wojewódzki w Poznaniu

Bolesław Ludwiczak, Commonwealth War Graves Commission

Agnieszka Rudnik, Zarząd Cmentarzy Komunalnych w Krakowie

Andrzej Trojanowski, Delegatura Najwyższej Izby Kontroli w Rzeszowie

dr Bartłomiej Gutowski – historyk sztuki, autor kilkuset kart dokumentacyjnych nagrobków, grobowców, kaplic i cmentarzy poza granicami kraju i w Polsce. Współautor *Podręcznika do inwentaryzacji polskich cmentarzy i nagrobków poza granicami kraju* oraz kilku publikacji dotyczących cmentarzy m.in. *Cmentarz na Rossie w Wilnie* czy serii publikacji poświęconych cmentarzom na terenie Ukrainy. Redaktor naukowy portalu „Dziedzictwo za granicą. Baza poloników”.

dr Sławomir Józefiak – inspektor wojewódzki w Wydziale Polityki Społecznej Wielkopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Poznaniu (od 2017 r.); doktor nauk humanistycznych w zakresie historii, absolwent Wydziału Historycznego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

Bolesław Ludwiczak – absolwent Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu na kierunku Skandynawistyka w specjalności filologia fińska. Od 2003 roku prowadzi pracownię translatorską zajmującą się tłumaczeniami przede wszystkim w języku fińskim, w specjalizacji technicznej i medycznej. Od 2009 roku pełni również rolę przedstawiciela honorowego Commonwealth War Graves Commission w Polsce.

Agnieszka Rudnik – historyk sztuki, absolwentka Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Od 2003 roku pracuje w Zarządzie Cmentarzy Komunalnych w Krakowie, w tym od października 2021 roku jako kierownik Działu Ochrony Zabytków w ZCK. Prowadzi sprawy z zakresu ochrony zabytków na terenie krakowskich cmentarzy komunalnych dotyczących konserwacji i remontów zabytkowych pomników nagrobnych,

10 kwietnia (środa)

cmentarzy, kwater i grobów wojennych. W tym celu pozyskuje dofinansowania, uczestniczy w postępowaniach o udzielenie zamówień publicznych, nadzoruje i rozlicza poszczególne projekty oraz współpracuje ze służbami konserwatorskimi, Małopolskim Urzędem Wojewódzkim, Społecznym Komitetem Odnowy Zabytków Krakowa.

Andrzej Trojanowski – absolwent prawa Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach i Krajowej Szkoły Administracji Publicznej w Warszawie. Doradca prawny w Delegaturze Najwyższej Izby Kontroli w Rzeszowie. Przeprowadzał lub nadzorował kontrole dotyczące m.in. samorządu terytorialnego, środków unijnych, turystyki, rozwoju regionalnego oraz dziedzictwa kulturowego. Koordynator kontroli. *Opieka nad cmentarzami wojennymi w Polsce południowo-wschodniej.*

16.30 - 17.00

Podsumowanie konferencji

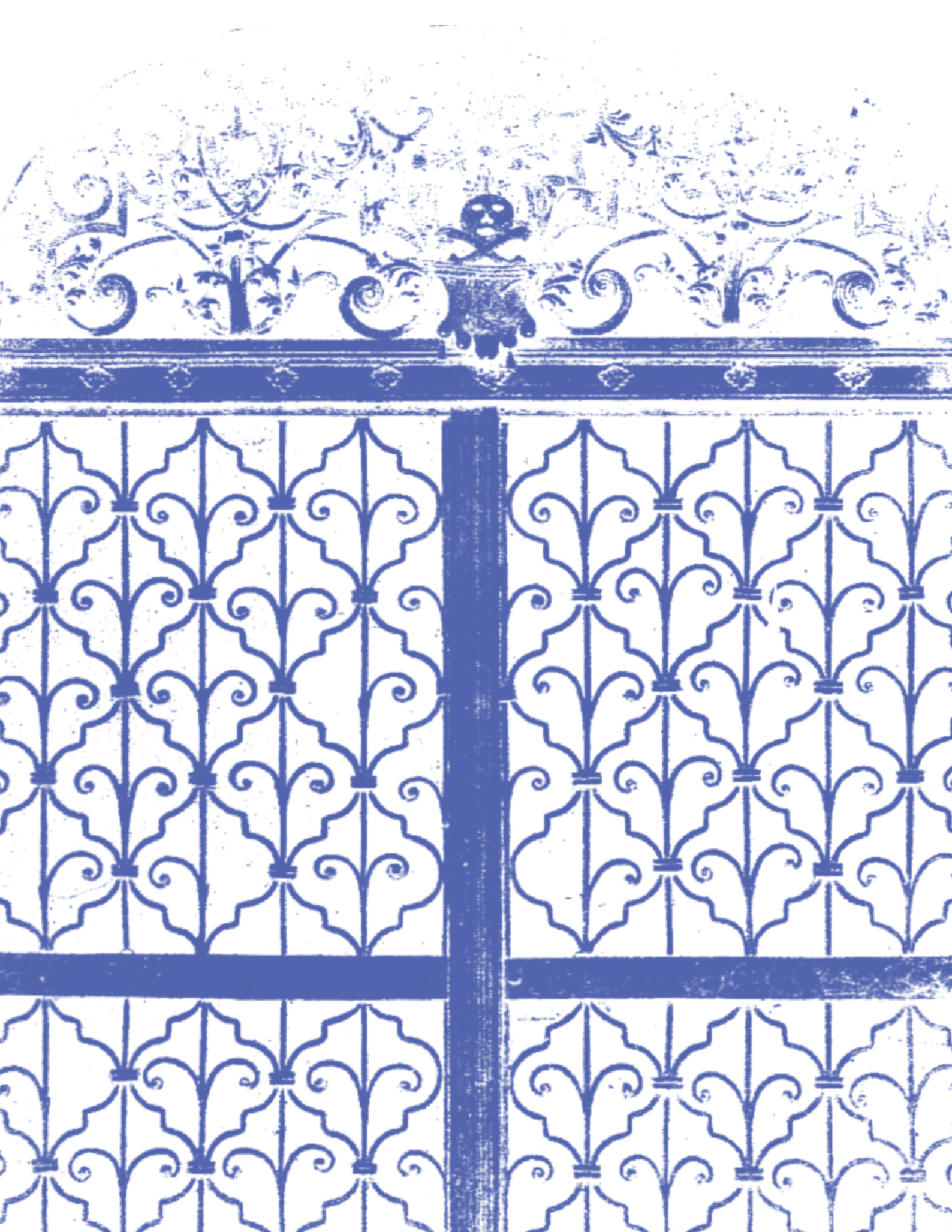

Wydawnictwo NIKZ 2024

dowiedz się więcej na
nikz.pl/wydawnictwo

Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

Narodowy
Instytut
Konservacji
Zabytków

